

Hommage à Camillo Sitte aneb nový kabát pro Terezkou bránu

Nedávno jsem se v Olomouckém Večerníku dočetl, že v roce 2009 se Terezká brána na Palachově náměstí dočká rekonstrukce. To je jistě chvályhodné – stavebně-technický stav jedné z původních 4 bran někdejšího barokního bastionového opevnění Olomouce z let 1745-57 si o opravu říká skutečně nahlas. Tím spíše, že od poslední větší opravy v roce 1943 už je to přece jenom nějaký ten pátek...

Faktograficky připomínám, že Terezká brána je dílem projektanta olomoucké pevnosti barona Pierrea Bechade de Rochepine, že byla postavena v roce 1752, a že své jméno získala při příležitosti návštěvy Marie Terezie v Olomouci. Brána má podobu triumfálního oblouku s širokým a vysokým obloukem průjezdu uprostřed a se dvěma průchody pro pěší po obou stranách. Po odbourání přilehlých hradeb stojí osamoceně...bohužel...

Proč bohužel ? Zkusím to vysvětlit.

Před pár dny jsem se povaloval na pláži, moře šumělo, racci vydávali zvuky dělající čest jejich jménu, a já jsem mezi potápěním a plážovým volejbalem četl knížku „Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen“, kterou v roce 1889 napsal významný rakouský urbanista, architekt a malíř Camillo Sitte. Ať nepůsobím falešným dojmem intelektuála

přiznám, že to byl český překlad a titul zněl poněkud prozaičtěji „Stavba měst podle uměleckých zásad“. Jakou že to má souvislost ?

Sitte má s naším městem hodně společného, dokonce si troufám říci, že vedle Stavoprojektu se už nikdo další nevepsal do urbanistické stopy Olomouce tak výrazně, jako on. Právě Sitte ve svém regulačním plánu z roku 1894 vtiskl charakter stavebnímu využití pozemků hradebního předpolí (m.j. také prostoru mezi dnešní tř. Svobody a ulicí Vídeňskou) a postaral se o jeho organické navázání na historické jádro. A přičinil se tak vlastně o zachování Terežské brány do dnešních dnů.

Takže je vlastně vše OK ? No, ne tak úplně.

Historická stavební památka je artefakt, estetický objekt, který obohacuje obraz města a naše vnímání. Ale její nesrovnatelně hlubší a de facto primární význam spočívá v něčem jiném :

- v tom, že je dokladem doby, která ji zrodila – zrcadlem společenských, ekonomických poměrů, uměleckých názorů, dokladem dovednosti, technologické vyspělosti atd.),
- ale také (a možná dokonce především) v tom, že pravdivě vypovídá o svojí někdejší funkci, o smyslu svého zrodu a existence.

A to právě dnes Terežská brána nedělá !!! Dneska nám Terežská brána lže ! Kdo z nás si uvědomuje, že v současnosti branou procházíme jako strážní (v ose hradby), a nikoliv jako někdejší měšťané ? A jak je vyjádřena souvislost Terežské brány s kamenným portálem (dnešním vstupem do Irish Pub-u „The Crack“) ve vodních kasárnách na opačné straně třídy Svobody ?

A proč se cihelným kasematům vlastně říká vodní kasárna ? A kde je ta voda ? A pokud tam byla, proč tam nezůstal alespoň most ? A co tam pohledávají ty 2 stromy rostoucí v imaginárním vodním příkopu ?

A co opačná strana Terežské brány - jak je vyjádřeno předpolí vstupu do někdejšího opevněného města v úpravě parčíku na Palachově náměstí ? Stačí se podívat na fotografii – copak koňské povozy jezdily přes trávník ? Copak si lidé nevyšlapali cestičky do obou bočních průchodů ? A proč jsem našel na jednom internetovém serveru fotografii jihozápadního průčelí stavby (orientovaného do parčíku Palachova náměstí) s komentářem „boční vstup do Terežské brány“ ?

Ne nebojte, nespadl jsem z višně. Ani mě nepovažujte za staromilce. Jsem si vědom, že z rozpočtu města nebudeme dobudovávat hradby, které kdysi navazovaly na Terezkou bránu, obnovovat rameno Moravy od Husova sboru po tržnici a zřejmě ani nedokážeme zrušit dopravní funkci třídy Svobody. Jaksi chápu, že v městském rozpočtu nejsou rezervy na romantický návrat o 250 let zpátky.

Ale na druhé straně - popsané souvislosti nejsou bezvýznamné. A architekt, který se zabývá projektem rekonstrukce Terezké brány by je měl nejenom znát, ale především mít schopnost tento historický kontext s okolím znovu evokovat – jakkoliv jistě převážně v náznacích či symbolech úprav okolí.

To je důležité vždycky. A proč to připomínám v souvislosti s Terezkou branou a v souvislosti s Camillo Sittem ? Historická stavební památka není „bludný balvan“ – který přinesl ledovec bůhví odkud, říká Sitte. Je scestné „uvolňovat“ stavební památky, odbourávat jejich okolí s iluzí, že jedinečně takto dokonale vyniknou. A tuto módní až chorobnou vášeň dokládá příklady nešťastně „uvolněných“ bran - Holfštýnské v Lübecku, Tangemündenské v Stendalu, Karlovy v Heidelbergu či Porta Pia v Řezně. Zde, na někdejší náměstí Marie Terezie, se to – bohužel – také stalo. Stojí tu brána, která nevede odnikud nikam.

Lze to napravit ? Určitě. Je k tomu ale zapotřebí **vědět, chtít a umět**. Potěšila by mě jistota, že tomu tak při zadání, projekční přípravě a při provádění rekonstrukce Terezké brány skutečně bylo, je a bude.

Závěrem připojím ještě jednu poznámku týkající se Palachova náměstí jako celku.

Nikoliv bezvýznamná pasáž v úvodu připomínané Sitteho knihy je věnována kritice tehdy vznikajícího dopravního okruhu - vídeňské Ringstrasse. Přesněji řečeno kritice vzájemných prostorových vazeb významných veřejných budov a přilehlých náměstí vůči tomuto dopravnímu koridoru.

Nevidět analogii jeho tehdejší kritické argumentace s našimi současnými výhradami k prostorovým defektům dnešní podoby Palachova náměstí u olomoucké „Ringstrasse“ – třídy Svobody – to může jen slepý. Tedy minimálně slepý urbanista. Zatím naštěstí neexistuje vůle majitele a tlak developerů na využití této plochy. Právě proto si myslím, že by stálo za to věnovat s předstihem a bez nežádoucích tlaků této exponované ploše velkou pozornost a pokusit se odpovédět alespoň na následující otázky :

- Proč C. Sitte ve svém regulačním plánu z roku 1894 zastavuje jihovýchodní část náměstí ? (Ta skutečně byla využita pro stavbu Gartnerovy židovské synagogy a pro obecní dům židovské obce - bohužel v první den okupace 15.3.1939 úmyslně zapálené.) A naopak jeho severozápadní část v ose Terezké brány ponechává volnou ? Byla to náhoda, nebo cílevědomý záměr ?

- Proč dnes platný územní plán města necítí potřebu hájit (nezastavovat) předpolí Terežské brány ? A omezuje se na všeobjímající a prostorově (natož umělečky) nedeterminující funkční kód BO v celé inkriminované ploše a ponechává budoucí zástavbu kolem Terežské brány svému osudu ?

Sitteho názory na umělečné působení veřejných prostranství ve městě, na principy jejich vymezení, na zásady umíst'ování solitérních budov, pomníků a kašen na nich atd. jsou staré hodně přes 100 let. Jistě je nemusíme bezvýhradně přijímat, zvláště jsme-li schopni přinášet novou, vyšší kvalitu. Ale minimálně bychom je měli znát.

Současná praxe svědčí spíše o tom, že jsme naši nevzdělanost a rezignaci na umělečnou stránku urbanistického a územního plánování povýšili na zákonitost. A vydáváme ho za současný moderní technokratický princip tvorby městských prostorů. Jehož jediným zadáním jsou zákony komerce a dodržení nevyhnutelného - dopravních, hygienických (atd.) norem a vyhlášek. Ale nic víc !

Nevím zda existuje vůle a síla tento nešťastný trend zvrátit. Ale neměli bychom se o to - z piety - pokusit alespoň na veřejném prostranství, které by si zasloužilo nést název náměstí Hommage à Camillo Sitte, a které by svým řešením bylo oslavou jeho myšlenkového odkazu ? A neměli bychom s tím začít už nyní - při přípravě rekonstrukce klíčového determinantu prostoru Palachova náměstí – Terežské brány ?

Nezbývá než doufat, že památkáři – ti „s razítkem“ i ti „bez razítka“, koncepční útvar magistrátu a odborná komise rady města pro architekturu a územní plánování vnímají připravovanou opravu Terežské brány také (spíše však **především** !) v naznačených urbanistických souvislostech.

Stašek Žerava
V Olomouci, 25.9.2008

